

Особености на аргументацията в политическата реторика по време на гражданско недоволство в България през 2020 г.

Габриела Михайлова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Имейл: gabi.mihailova@gmail.com

Абстракт: В статията се цели да се изведат специфични особености на политическата реторика, в частност президентска и държавнополитическа, в контекста на протестите и проявите на гражданско недоволство в България през 2020 г. Методите на изследване са реторичен анализ и дискурсивен анализ. Селектирани са речи на представители на държавни институции в България: премиер и президент. Хипотезата е, че при крайно противопоставяне в ситуация на нарастващо гражданско недоволство политическите фигури използват разнообразни реторични техники в зависимост от персоналните им особености; политическата лексика варира от термини до разговорни думи и изрази; аргументацията е насочена към доказване на свои тези с разнообразни аргументи, демонстрирайки убеденост и вяра; към отхвърляне тезите на опонента и към опровергаването на аргументите му. Изводите от анализа са, че се наблюдава крайно противопоставяне на персонално и институционално равнище; поляризацията на мненията остава и не постига убеждаване на опонента; ораторите целят повлияване върху различни групи от българско общество в ситуация на протести и гражданско недоволство.

Ключови думи: аргументи, аргументация, политическа реторика, президентска реторика, държавнополитически дискурс, протести.

Features of Argumentation in Political Rhetoric during the Civil Dissatisfaction in Bulgaria in 2020

Gabriela Mihailova

Sofia University St. Kliment Ohridski

e-mail: gabi.mihailova@gmail.com

Abstract: The aim of this article is to highlight the defining traits of political rhetoric, presidential and state-political, in the events of protests and civil dissatisfaction in Bulgaria in 2020. The methodology includes both rhetorical and discursive analysis. Speeches of representatives of state institutions have been selected for this research and more precisely - of the Prime Minister and the President. The main hypothesis is that in cases of extreme opposition during growing civil dissatisfaction, political figures use a diversity of rhetorical techniques depending on their personal characteristics. The politi-

cal vocabulary varies from specific terminology to slang and colloquialism. Their political argumentation aims to prove their own thesis with a diversity of arguments while demonstrating conviction and faith; to reject the opponent's thesis and to prove their arguments wrong. The analysis concludes that there is strong contrast on personal and institutional levels. The polarisation in opinions is strong and fluctuates thus not being able to define a clear winner out of the crisis. The speaker often does not achieve persuasion of the opponent. The speakers aim to influence different social groups in Bulgaria while the protests and civil dissatisfaction were at their highest.

Key words: arguments, argumentation, political rhetoric, presidential rhetoric, state-political discourse, protests.

Уводни думи

Темата е актуална, тъй като политическата, социално-психологическата и икономическа ситуация през 2020 г. се откроява с много промени, процеси и трансформации в обществото. Темата е значима от реторична и комуникативна гледна точка, а проучването е насочено към една недостатъчно изследвана област, каквато е аргументацията по време на протести и гражданско недоволство. Лятото на 2020 г. в България се свързва с протестна вълна, обхванала цялата страна. През август недоверието в българското правителство, според данни на Галъп, е 68% (за справка – два месеца по-рано то е 25%). Доверието в премиера Бойко Борисов е в рамките на 20%. В обществото не се наблюдава усещане за алтернатива на управляващата партия – 38,1% смятат, че към август 2020 г. съществува алтернатива, но почти толкова – 35,7% смятат, че такава няма. [1] Ситуацията е динамична. Премиерът Борисов и президентът Радев обособяват два контрапункта. Установи се и своеобразен дневен ред на публично репликиране между двамата посредством серия от медийни изяви. Формирано е протестно движение, наречено „Отровното трио“. Европейски медии отразяват събитията в България, европейски политици изразяват тревогата си от ескалиращата ситуация в България.

Въвеждане на основни термини

В тази част на статията се въвеждат основни термини, а те са обособени в две групи; първата включва понятията от реторична гледна точка; втората – понятия, свързани с протестите, гражданския активизъм, обществото и др.

Според Иванка Мавродиева „Политическият език, политическата реч, политическата реторика и политическият дискурс са очевидно взаимозаме-

няеми термини, които политолози, политици и журналисти използват, за да обявят връзката между езика и политиката“. [2] До голяма степен политическите дейности са пряко свързани с говоренето. Всяко политическо действие трябва да бъде интерпретирано за обществото посредством думи, за да бъде обезпечено правото на достъп до информация на всеки гражданин. Чрез ораторството се информира обществото относно водените политики, идеите, защитаването на националните интереси, проведените преговори, сключените сделки и много други.

Според Нели Стефанова „Съгласно традиционното схващане политическата реторика е клон на реторическата наука, който изучава теорията и практиката на политическото красноречие. Изследва идеите, реторическите средства и моделите на аргументация, които обслужват политическата комуникация и нейния анализ“. [3] Политическата реторика е ключова за управлението на обществения живот и нацията. Иванка Мавродиева дава широка дефиниция за политическата реторика, определяйки я като всички ораторски изяви на политици, държавници, лидери на партии или граждани, които са ангажирани с политически дейности. Според нея политическата реторика включва реторични жанрове и ораторски видове, произнесени с цел разпространяване на политически идеи, ораторски изяви, които произтичат от задълженията и ангажиментите на политиците, както и ораторски изяви, които представляват идеи и ценности и формират нагласи, мнения и убеждения, насочват към действия, промяна или запазване на статуквото. [4]

Не можем да разглеждаме публичната комуникация, без да споменем реториката като основен елемент. През парадигмата на реториката слушателите могат не само да бъдат убедени в дадена идея, но и да бъдат подтикнати към конкретно действие. Чрез реториката се формира и моделира общественото мнение, оттам създаване, моделиране, и промяна на нагласите на обществото.

Тъй като политическата реторика е пряко свързана с управлението на обществените дейности, съвременните автори я разглеждат като демократичен инструмент за участие на гражданите в политическото управление. Съвременната политическа реторика трябва да бъде схващана като процес на взаимодействие между политическия оратор и аудиторията му.

Президентската реторика се разглежда като разновидност на политическата и институционалната, а речите на премиера и министрите се определят като министерска реторика или държавнополитически дискурс.

Реторичните аргументи са важен аспект от ораторската изява. Съществуват различни видове аргументи, които са подходящи за използване

спрямо различните цели в дадената комуникативна ситуация. В реторичната аргументация се използват статистически данни, често в *аргумента по съществуване*, който е основан на факти и логически съждения. *Аргументът към съчувствието* е предпочитан вид аргумент, чрез който се отправят апели към емоциите на публиката. За реализирането му се използват символи, които са с висока емоционална натовареност (бедните и възрастните хора, майките, децата и т.н.). *Аргументът към невежеството* например се използва най-често при популистки изказвания. Обикновено се формира на базата на това, че заради невежество/липса на информираност, отсрещното лице не може да докаже собствената си теза, следователно, щом не може да докаже твърдението си, то автоматично е невярно. По този начин може да се постигне и манипулация. При работа с множества се използват ефективно два други вида аргументи: *ад популум* (към тълпата) и *ад инвидиам* (към завистта): първият вид не включва в себе си логическа аргументация, а по-скоро се позовава на популистки съждения, които биха се харесали на конкретната тълпа. Вторият вид – към завистта – е разновидност на *аргумента ад популум* и съдържа в себе си съждения, които предизвикват завист у тълпата. *Аргументът на авторитета* се среща в речите на политици и държавници, като най-често се извлича от постиженията на известни личности и от институционални документи. *Аргументът срещу личността* също се използва в политическите речи с цел дискредитиране на опонента и се извеждат различни факти и примери от биографията и поведение.

В съвременната политическа комуникация все по-често се вижда поляризация на мнения и противопоставяне в две крайности, основани на различието на гледните точки. Ето защо често в речите се срещат опозиции като: „ние–те“, „старо–ново“ и пр. Според Нели Стефанова „Политическата информация може да бъде консумирана на случаен принцип. Политиката се превръща в медиен продукт, който се възприема случайно, при боравене с други видове съдържание“. [5]

Новостите в интеракцията между политиците и аудиторията създават възможности за нов тип активизъм у гражданите, който се развива изцяло в онлайн пространството. Всеки, пишейки активно коментари или споделяйки дадено съдържание с добавен от самия него коментар/анализ, може да повлияе на пасивните „получатели“ на същото съобщение. В общо изследване между Баварското училище за публични политики и Техническият университет в Мюнхен относно политическата комуникация в социалните медии, Орестис Папакирякополос, Хуан Карлос Медина Серано и Симон Хегелих казват, че „Гражданските движения са съзнателни, съгласувани и

незатихващи усилия, чрез които обикновени хора променят някои аспекти на тяхното общество, като използват извънинституционални средства. Те са далеч по-организирани и осъзнати от моди и модерни течения. Действат продължително във времето – в сравнение с еднократен протест или бунт. Те са повече от формални организации, въпреки че такива организации обикновено имат важна роля. Основно са съставени от обикновени хора като опозиция на армейски лидери, политици или икономически елити. Не са изрично политически, но много от тях са. Те протестират срещу нещо, независимо дали това е изрично движение срещу войната или мълчаливо „обратно към земята“ – отвращение от модерния свят“. [6] Гражданските движения се отличават със социална чувствителност към публичната среда. Членовете им са обединени от споделени възгледи по различни социални въпроси. Това прави мобилизирането им към протестни действия бързо и лесно. Те споделят колективна идентичност, която е най-силната спойка помежду им. Чрез демонстрациите си те привличат вниманието и на медиите, прокарвайки идеята, че проявяват недоволство към проблем, който не засяга само тях, а цялото общество. Тоест изявяват се като говорители на нацията. Често гражданските движения си служат с оказване на натиск върху конкретни политически субекти, провокирани от идеята за собствената си правота и виждането, че изразяват позицията на цялото общество.

Социалните движения са приемани за по-широкото от граждански движения понятие. „Терминът се включва в едно синонимно гнездо, в което влизат най-разнообразни прояви на оспорване на властта: стачки, блокади, въоръжени бунтове, въстания, революции, преврати, политически крамоли и оспорвани изборни резултати, сблъсъци с полицията. Освен използващите насилие колективни действия срещу някаква приемана за нелегитимна власт, близки по значение до социалното движение са и масовите мобилизации, които старателно се въздържат от насилие: мирни шествия и блокади на улици, мълчалив протест, бойкот, артистични акции и улично изкуство, пасивно свидетелстване и много други.“ [7]

Гражданските движения са чувствителен индикатор за възникващи социални противоречия и проблеми. Появата на гражданското движение има динамика (растеж и отзвучаване), която рамкира процесите на управление на конфликти, напрежение и възможности. Подценяването, игнорирането или неправилният прочит на тези социални променливи може да доведе до криза“. [8] Гражданските движения съществуват благодарение на опозицията „ние–те“ – винаги има посочен враг, срещу когото да се борят. Най-често целят да оказват натиск върху държавни органи и институции посредством

различни форми на драматизация по време на протест с цел привличане на медийно внимание и формиране на обществено мнение.

Дизайн на изследването

Селектирани са речи и медийни изяви на президента Румен Радев и премиера Бойко Борисов за периода от юни до септември 2020 г. Изявите са по повод протестите на български граждани. Използваните методи са реторичен и дискурсивен анализ с фокус върху установяване на използваните аргументи и извеждане на въздействието им. Целта на изследването е да установи как публичната реч влияе върху социалната обстановка и при какви ситуации се поражда. За целта последователно са анализирани изяви на Бойко Борисов и Румен Радев преди, по време на или след критични моменти за протестната дейност, протекла през лятото на 2020 г. Хипотезата е, че при крайно противопоставяне между представители на държавни институции в ситуация на нарастващо гражданско недоволство ораторите използват разнообразни реторични техники в зависимост от персоналните им особености, политическата лексика варира от термини до разговорни думи и изрази; аргументацията е насочена към доказване на свои тези с разнообразни аргументи, демонстрирайки убеденост и вяра; към отхвърляне тезите на опонента и към опровергаването на аргументите му.

Резултати от изследването

В тази част на статията е реализиран реторичен анализ по критериите: изявление, послание, аргументи, реторични фигури, ефект и въздействие, които са в основата на принципите в реториката. Търсени са причинно-следствени връзки и фактори за установяване на ролята на публичните изяви в съвременната политическа обстановка по време на сложна ситуация през две личности с фундаментална роля в съвременното общество – в случая са премиерът Бойко Борисов и президентът Румен Радев, обособили се като два контрапункта в гледните точки по време на протестите през лятото и есента на 2020 година.

Според Иванка Мавродиева реторичната аргументация е основна за реторичния анализ. То е първата стъпка в този вид анализ. Извеждането на реторични фигури задължително трябва да бъде разгледано заедно с вида аргументи, към които са отнесени същите. Само по себе си извеждането на реторични фигури няма смисъл, но разглеждането им като част от аргументацията, а и като средство за оказване на психологическо въздействие, е ключово за пълния реторически анализ. [9] „Реторическият инструментари-

ум включва три групи средства: аргументи, реторически фигури и психологически механизми и похвати.“ [10] Същият инструментариум е използван и в настоящето изследване.

За да се разбере гледната точка на Борисов, основните послания, аргументи и отношение към усложнената социално-политическа ситуация по време на антиправителствените протести през 2020 година, са разгледани няколко негови изявления. Пример е негово обръщение по време на извънреден брифинг, свикан от министър-председателя на 10.07.2020 г., следствие от действията на лидера на ПП „Да, България“ – Христо Иванов, който опита да достигне до плаж Росенец, доказвайки, че плажът се охранява неправомерно и е забранен за достъп на случайни граждани. Във Фейсбук лайф на живо беше излъчен опитът му, който беше осуетен от служители на НСО, за които има твърдения, че охраняват лично Ахмед Доган. Иванов обвини ГЕРБ, че управлението им е съдействало за окупацията на местността.

В речта си Борисов засяга няколко наболели теми в обществото към онзи момент – акцията на Христо Иванов, отношенията между ГЕРБ и ДПС, приемането на България в чакалнята на еврозоната, разследването на олигарси, Националният оперативен щаб за борба с Ковид-19 и противоепидемичните мерки. Ключовото послание е, че въпреки трудностите, управляващите ще успеят да подсигурият бъдещето на българите и че на база опита и експертността си ще предотвратят възможности за бъдещи злоупотреби. Ясно е изразена и *опозицията „ние–те“* спрямо политическите опоненти на Борисов (в случая се визират както Христо Иванов, така и ДПС, както и президентът Румен Радев). Идеята за стабилността, която е важно да бъде опазена, се наблюдава във всички изяви на Борисов по време на антиправителствените протести. Това е най-широко експлоатираният аргумент защо правителството не подава оставка въпреки многохилядните протести.

Преди два дни се разиграва следната случка – не скеч, а случка: видимо публични лица – Христо Иванов ми е бил вицепремиер, министър – всички го познавате, дебаркира, видимо с провокативна цел, като Христо Ботев на Козлодуй, носи знаме. (...) Аз просто виждам артисти – единият леко върви, носи знаме – много е важно знамето, а другият го бутва, бутва, бутва до водата докато джапане и си го пуска да си излезе обратно. Не мога да разбера защо трябваше да джапане във водата: ако ще го давиш, го дави, ако ще го качваш в лодката, го качвай! (...). (10.07.2020 г.)

В защита на тезата си, че случката на Росенец е умишлено режисирана, Борисов заявява, че това е кампания срещу постижението на управляващите България да бъде приета в Банковия съюз на ЕС. Тук той директно атакува

Христо Иванов и десните партии, подкрепящи инициативата му, че всъщност нямат дясно мислене и не разбират смисъла на демократичната мисъл чрез характерния за популистското говорене *аргумент към невежеството*:

И питам дали има дясномислещ човек, демократично мислещ човек, който да не знае какво значи да влезеш в Европейския банков съюз, да застанеш до успешните държави, да си в ЕРМ 2 и да участваш в Европа на първа скорост. Надали има човек, дясномислещ! (...) Защо дясномислещите хора не изчакаха да мине днеска и утре? Защо отидоха днеска в този сценарий? (10.07.2020 г.)

Борисов описва образно отношенията си с президента Радев като бой, използва аргумент от личния опит и дава примери в общ план:

Излиза президентът с юмруци. Абе, приятелю, цял живот се пазя да не ме върнат към юмруците. Няма хубав бой, мога да ви кажа. Хубав бой няма! Като си свиеш юмука трябва да знаеш, че и от другата страна има юмрук. И след това като седнеш да вечеряш не ядеш хубаво – щипе ти! И да победиш, пак боли. Бой хубав няма! И то в условията на най-тежката пандемия, която се развива. Най-тежката, която предстои. (10.07.2020 г.)

Строителните постижения по магистралите, метрото, икономическите мерки са темите, които най-широко се експлоатират в реториката на Борисов по време на антиправителствените протести. Дават множество *аргументи от личния пример*: „Цял живот се пазя да не ме върнат към юмруците“. Предпочита се *жаргонният булеварден изказ* пред елитарното политическо говорене. Целта е една – възраждане на образа „момче от народа“, настанен отдавна в съзнанието на българското общество.

Друг пример за типично съдържание на реч на Борисов откриваме в обръщението му към народа от 11.07.2020 г. във Фейсбук лайф в официалната му фейсбук страница, в която коментира назрялото на площада напрежение между протестиращи срещу правителството и протестиращи симпатизанти на ГЕРБ, които се сблъскаха в „Триъгълника на властта“ по-рано същия ден. В същото обръщение Борисов изразява разочарованието си от проявите на насилие от страна на обществото, както и от неговите опоненти и дори отделни коалиционни партньори, подтиквали протестиращите към прояви на насилие, според него.

И к'во – искат да строшат Министерски съвет – държавна собственост. Да го строшат, щом искат! Това ли е демокрацията? Да отидат и да строшат и „Тракия“, и „Марица“, и „Европа“, и „Хемус“, и „Ботевград-Мездра“, и метрото да строшат! Ние само сме градили. За 10 години сме изградили повече отколкото...видяхте – ГЕРБ е изградил двой-

но повече отколкото Тодор Живков магистрала. Двойно повече! ГЕРБ е изградил колкото всичките премиери в мое лице досега – заедно. За това ли да дадем оставка? Затова ли? Доходите растат, строи се всичко! С пандемията се справихме най-добре от всички в Европа. За пример бяхме дадени. (11.07.2020 г.)

Прави впечатление, че Борисов най-често употребява *аргумент на авторитета*, използвайки го за отклоняване на вниманието от конкретните въпроси, на които се очаква да отговори или от натрупаното напрежение върху него. Опирайки се на строителните си постижения, той успява да разсее вниманието на аудиторията в момента на слушане и измества фокуса на „дневния ред“ в обществото. Това е типична практика при популистското говорене. Друг силен белег на популистката реч се крие зад използвания от Борисов *аргумент ad populum*, който разчита на неподготвеността на аудиторията и не изрежда достоверни факти или моделира достоверността спрямо нуждите на конкретната комуникативна цел. В случая такъв аргумент е: „С пандемията се справихме най-добре от всички в Европа“ – това изречение е произнесено седмица след като България бележи нов рекорд по заразени за денонощие – на 3 юли новозаразените за денонощие са 330, на 5 юли пък бележи рекорд по брой хоспитализирани от началото на пандемията – 532.

Чрез изтъкването на извършената дейност в името на добруването на страната – множеството строежи на пътища, Борисов опитва да изгради и своя образ на спасителя. Спасителят от кризи и беди – сравнявайки се с преходни управления и бъдещи такива, той поставя под въпрос сигурността и стабилността в държавата, ако той не бъде на власт.

В цялата комуникация на Борисов по време на антиправителствените протести се наблюдава идеята за отговорността и начина, по който тя е двигателна сила за оставане в управлението и неудовлетворяване на обществените нагласи и желания и въпреки критично ниските си нива на доверие. Освен мотива за отговорността откриваме и опити за работене с несъзнателните нагласи на обществото, свързани със страха от непознатото. На пример:

В това свое обръщение Борисов не пропуска да спомене приелия за свой политически опонент – президента Румен Радев:

Аз няма като Радев да призова тези, които са гласували – стотици хиляди за ГЕРБ – да праят същото като неговите симпатизанти. Ние няма да призовем и агитки, които да излизат и да се държат по този начин. Аз съм демократ – има си демократични начини, за да вземеш едно управление. И то става през избори. Да влизаиш със служебно правителство през

задния вход, за да се саморазправяш, не е демократично. (11.07.2020 г.)

След най-силната част на встъплението е поставено началото на представянето на дълга *антитеза*, започваща с „това се оказа недостатъчно“. По този начин се засилва психологическият ефект на антитезата у аудиторията и се търсят нейните симпатии – силен инструмент е за влияние върху емоциите ѝ и упражняване на убеждаващо въздействие. Още повече се разкрива засилването на влиянието на емоциите чрез дефинирането на политическите опоненти като „несистемни и провалени политически играчи“ и „неосъществени политици, загубили отдавна обществена подкрепа“ на фона на градираните преди това успехи на ГЕРБ. По този начин се изгражда *контраст* между Борисов, който застава пред обществото с всички изброени успехи, и „провалените политически играчи“, които се опитват да „взривят реда в страната“. Това е и пореден открит *аргумент ад хоминем*:

След години на атаки от несистемни и провалени политически играчи, хули и фалшиви новини, ерозира доверието в институциите. Появи се естественният бунт на младите хора. Олигарси, обединени заради засегнатите икономически интереси, провалени фигури, неуспели да катализират политическите и финансовите си амбиции, неосъществени политици, загубили отдавна обществена подкрепа, се опитаха да превземат този бунт на младите. Опитаха се да взривят реда в страната. (14.08.2020 г.)

Тук той представя себе си като положителен *контрапункт* на Радев, който вместо да изповядва ролята си на обединител на нацията, я разединява, според Борисов. Той демонстрира философията си, че е нужно единство на нацията за прогреса на държавата. По-нататък се внася и ключовото послание в речта: „Време е за рестарт, време е за решения!“ и точно след него Борисов обявява съдържанието на проекта на ГЕРБ за нова Конституция.

В комуникацията по време на протестите Румен Радев и Бойко Борисов изявяват себе си като обществени личности, нямащи нищо общо помежду си, неспособни да постигнат консенсус и готови да се набеждат един друг в престъпно поведение, липса на морал, ценности и качества. Дватама използват медиите като основна трибуна на споровете си, като отправят послания един към друг посредством различни свои медийни изяви. Във време на социално-политическа криза такова поведение обърква обществото и неминуемо води до разделение. От полемиката между тях пък нерядко зависят действията на протестиращите. Така в петдесет и шестия ден на протести се стигна до крайни ексцесии след появата на очевидно платени провокатори. На 3 септември, след нощта с най-ожесточени размирици, президентът Румен Радев отправи обръщение към народа, в което призовава гражданите да

не се поддават на провокации и припомня, че техен дълг е да кажат „не“ на насилието и корупцията. Също така той отправя индиректно обвинение, че случилото се е в резултат от добре замислен от действащото правителство сценарий.

Радев засвидетелства позицията си, че става въпрос за провокации от страна на действащата власт:

През изминалото денонощие властта режисира провокации, които дадоха повод за несъразмерно полицейско насилие над протестиращите и журналисти. (03.09.2020 г.)

В края на встъплението пък той изразява съчувствие, което е силен инструмент за упражняване на убеждаващо въздействие – *аргументът към съчувствието* е силен реторичен подход, характерен за популисткото говорене, който цели да активира емоционалната преценка у аудиторията:

Първата ми мисъл е за всички пострадали и техните близки, които преживяха тревогите от вчера насам. (03.09.2020 г.)

За разлика от характерната за Борисов реч, тази на Радев се отличава със силна метафоризираност. Той не залага на реч, изчистена от епитети, представена изцяло в активна глаголна форма. Характерна за него е употребата на множество *епитети* и *метафори*, с които засилва емоционалната натовареност на речта си и създава усещане за по-висок стил на речта. Речта му също се характеризира с висока глаголна температура, която допринася за пълното указване на убеждаващо въздействие. В конкретното му обръщение откриваме два отличаващи се метафорични израза: „Конституция със силата на парите и под заслونا на полицейски щитове“ и „под охраната на полицейски кордони“ относно парламентаристите на мнозинството, които отхвърлят поредното му вето.

Действията на управляващото мнозинство не само провокират гражданския мир, те задълбочават кризата и превръщат България в зложник на собственото му политическо оцеляване. (03.09.2020 г.)

Обръщението завършва с призив протестиращите, както и органите на реда да запазят спокойствие. В призива се напомня идеята за предварително изготвен сценарий от досегашното управление: „и да не се оставят да бъдат въввлечени в сценарий за оцеляването на компрометираната от корупция и насилие власт“. Радев призовава гражданите да се възползват от „единственото възможно и оправдано гражданско действие срещу похищаването на българската демокрация“ – протестът. Завършва с идеята, че единственият изход от кризата е оставката на правителството. Интересен факт е, че Радев, идентично на Борисов, представя действията на своя опонент като риск да

бъде хвърлена страната в „дългосрочна безизходица“ – двама лидери, две противоположни позиции, но с едно и също послание.

Друг пример за типичните послания на Радев и отличаващата се за него комуникация е обръщението му от 11 юли по повод размирици и сблъсъци с полицията по време на протеста. В него откриваме характерния за българската политическа реторика аргумент *ад хоминем*, който цели да дискредитира опонента на база обвинения в корупционни практики и прехвърляне на отговорност:

Опитите на премиера да прехвърли отговорността за общественото напрежение не могат да заблудят никой, който познава ситуацията в България. Корупцията, всяването на страх, прокурорският рекет и бездействие спрямо грабежа, погазването на презумпцията за невиновност, задушаването на свободата на словото, безскрупулните лъжи и липсата на справедливост са онова, срещу което въстанаха българите. (11.07.2020 г.)

Речта е типичната за Радев пъстра откъм метафори и епитети. В нея се открива и перифраза, и *оксиморон*, станал емблематичен за протестната вълна през 2020 година:

Сега, когато българите са на площадите, Европа няма право да гледа България с широко затворени очи. (11.07.2020 г.)

Използван е и специфичният аргумент към преценката, който представя основание за общото мнение на тълпата, като отчита и част от предразсъдъците на публиката:

Формира се национален консенсус антимафия. Той обединява милиони почтени български граждани и е по-силен от парите, медиите и административния ресурс на властта. (11.07.2020 г.)

Отчетени са и двете основни послания за цялата комуникация на Радев по време на антиправителствените протести: че единственият изход е незабавната оставка на правителството и главния прокурор, както и че силата е в единението на нацията. Те отново са изведени като извод в заключителната част на речта.

За да сравним в пълнота реториката на Борисов и Радев, добре е да обърнем внимание на отговора на президента към обръщението на Борисов от 14.08.2020 г., в което той обявява идеята на ГЕРБ да внесе проект за нова Конституция и свикване на Велико народно събрание. Същата вечер Радев прави извънредно обръщение към народа. Чувствително по-кратко от това на Борисов, но много по-пламенно и емоционално въздействащо.

Още във встъплението си Радев използва *градация*, за да потвърди позицията си относно необходимостта от оставка на правителството и да

демонстрира на аудиторията, че заема страната на протестиращите граждани: „Репресиите, провокациите и опитите да се negliжира гражданското недоволство само потвърждават необходимостта от исканите оставки“. Изложението е най-обемната и най-емоционално въздействаща част на речта му. В него е изградена възходяща градация чрез използването на повторение на една и съща структура, която засилва емоционалното въздействие върху аудиторията. Тя представлява и един цял, добре подкрепен *аргумент ад хоминем* с елементи на *хипербола* в олицетворяването на държавата чрез управляващата партия: „партията държава“:

Може ли партията държава, която методично погазва разделението на властите, да инициира промени в Конституцията? Моят отговор е „Не.“. Може ли партия, която вчера бойкотира парламентарния контрол, днес да предлага промени в Конституцията? Отговорът е „Не.“. Може ли власт, която нарушава закона, не въвежда машинното гласуване и отхвърли електронното дистанционно гласуване, да организира честни избори? Отговорът е „Не.“. Може ли власт, която задуши свободата на словото, да предлага дебат за бъдещето на България? Отговорът е „Не.“. Може ли мафията да реформира съдебната система? Отговорът е „Не.“. Може ли министър-председател, който превърна парламентарната република в автокрация, да предлага промени в Конституцията? Отговорът е „Не.“. (14.08.2020 г.)

Тази част от встъплението можем да наречем своеобразна кулминация в речта на Радев. За да се подсили емоционалното въздействие, преди нея той започва с *аргумент по същество*, описвайки кой и при какви обстоятелства има право да свиква Велико народно събрание. Излагайки фактите, че именно президентът, а не премиерът има право на тази стъпка, Радев подготвя аудиторията за дискредитирането на своя политически опонент. Основната му *теза* е представена в заключението и може да бъде дефинирана като *поанта* в конкретната реч:

Разговор за Конституцията и за бъдещето на България е възможен само след исканите от обществото оставки и провеждането на честни предсрочни избори.

Представена по този начин, тезата обобщава аргументите в речта, като остава в съзнанието на аудиторията като най-силната част от речта, също така и най-запомняща се. В нея е повторено и основното послание на държавния глава, което той отправя в цялата си комуникация по време на антиправителствените протести през лятото на 2020 г.

Заклучение

На база изследването изводите са, че в комуникацията и на Борисов, и на Радев, отправна точка в посланията е борбата с корупцията и мафията, която се опитва да завземе властта. И двамата призовават към обединение на нацията, и двамата призовават младите да поемат управлението. И двамата използват един и същ лозунг: „съединението прави силата“, както и експлоатират широко идеята, че ако не бъдат послушани, предстоят унищожителни кризи за страната. Тези прилики не са видни на пръв поглед, заради съвършено различния изказ, който употребяват и двамата, и заради начина, по който е строена речта им – единият говори в активен залог и речта му се характеризира с висока глаголна температура, а другият – в пасивно описателен с цветни епитети и метафори. И двамата обаче градят комуникацията си около опозицията „добро–зло“ за целите на постигане на убеждаващо въздействие. Също така прави впечатление, че и при двамата се открива опит за изграждане на образа на спасителя, но той е по-ясно изразен в речта на Борисов, както е видно от анализите по-горе.

Цитати и бележки

- [1] *Галъп интернешънъл болкан*. Актуални данни за политическата ситуация в страната. – София, 17.08.2020 <https://www.gallup-international.bg/43810/public-opinion-political-situation/>. последно посещение на 05.08.2021. [Galap interneshanal bolkan. Aktualni dannii za politicheskata situatsia v stranata. – Sofia, 17.08.2020 <https://www.gallup-international.bg/43810/public-opinion-political-situation/>. posledno poseshtenie na 05.08.2021]
- [2] De Landtsheer, Christ'l. (1998). *Introduction to the Study of Political Discourse*. Westport, Connecticut; London: Praeger.
- [3] Стефанова, Н. (2017). *Политическа реторика: съвременни тенденции*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 98. [Stefanova, N. (2017). *Politicheska retorika: savremenni tendentsii*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 98.]
- [4] Мавродиева, И. (2012). *Политическата реторика в България: от митингите до Web 2.0 (1989-2012)*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 40-41. [Mavrodiieva, I. (2012). *Politicheskata retorika v Bulgaria: ot mitingite do Web 2.0 (1989-2012)*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 40-41.]
- [5] Стефанова, Н. (2017). *Политическа реторика: съвременни тенденции*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 310. [Stefanova, N. (2017). *Politicheska retorika: savremenni tendentsii*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 310.]
- [6] Papakyriakopoulos, O., Serrano, J. C. M., & Hegelich, S. (2019). Political Communication on Social Media: A tale of hyperactive users and bias in recommender systems. *Online Social Networks and Media*, 1-15. DOI: 10.1016/j.osnem.2019.100058.
- [7] Георгиева, В. (2017). *Множества на несъгласните*. София: УИ „Св. Климент

- Охридски“, 67. [Georgieva, V. (2017). Mnozhestva na nesaglasnite. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 67.]
- [8] Вълков, И. (2014). *Комуникация на граждански движения. Организация, мотивация, протест*. София: ПР-Туризм Консулт, 17. [Valkov, I. (2014). Komunikatsia na grazhdanski dvizhenia. Organizatsia, motivatsia, protest. Sofia: PR-Turizam Konsult, 17.]
- [9] Мавродиева, И. (2013). *Реторика и публич рилейшънс*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 175-178. [Mavrodieva, I. (2013). Retorika i pablik rileyshans. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 175-178.]
- [10] Мавродиева, И. (2001). *Парламентарното красноречие в България в XVIII, XX и XXI ОНС*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 73. [Mavrodieva, I. (2001). Parlamentarnoto krasnorechie v Bulgaria v XVIII, XX i XXI ONS. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 73.]

Библиография

- Вълков, И. (2014). *Комуникация на граждански движения. Организация, мотивация, протест*. София: ПР-Туризм Консулт. [Valkov, I. (2014). Komunikatsia na grazhdanski dvizhenia. Organizatsia, motivatsia, protest. Sofia: PR-Turizam Konsult]
- Галъп интернешънъл болкан*. Актуални данни за политическата ситуация в страната. – София, 17.08.2020 <https://www.gallup-international.bg/43810/public-opinion-political-situation/>. последно посещение на 05.08.2021. [Galap interneshanal bolkan. Aktualni danni za politicheskata situatsia v stranata. – Sofia, 17.08.2020 <https://www.gallup-international.bg/43810/public-opinion-political-situation/>. posledno poseshtenie na 05.08.2021]
- Георгиева, В. (2017). *Множества на несъгласните*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Georgieva, V. (2017). Mnozhestva na nesaglasnite. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“]
- Мавродиева, И. (2012). *Политическата реторика в България: от митингите до Web 2.0 (1989-2012)*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Mavrodieva, I. (2012). Politicheskata retorika v Bulgaria: ot mitingite do Web 2.0 (1989-2012). Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.]
- Мавродиева, И. (2013). *Реторика и публич рилейшънс*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Mavrodieva, I. (2013). Retorika i pablik rileyshans. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.]
- Мавродиева, И. (2001). *Парламентарното красноречие в България в XVIII, XX и XXI ОНС*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Mavrodieva, I. (2001). Parlamentarnoto krasnorechie v Bulgaria v XVIII, XX i XXI ONS. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.]
- Стефанова, Н. (2017). *Политическа реторика: съвременни тенденции*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Stefanova, N. (2017). Politicheska retorika: savremenni tendentsii. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“]
- De Landsheer, Christ'l. (1998). *Introduction to the Study of Political Discourse*. – Westport, Connecticut; London: Praeger.

- Goodwin, J. & Jasper, J. M. (2003). *The Social Movements Reader: Cases and Concepts*. Cornwall: Blackwell Publishing.
- Papakyriakopoulos, O., Serrano, J. C. M., & Hegelich, S. (2019). Political Communication on Social Media: A tale of hyperactive users and bias in recommender systems. *Online Social Networks and Media*, 1-15. DOI: 10.1016/j.osnem.2019.100058.

Онлайн ресурси

- Брифинг на министър-председателя Бойко Борисов на 10.07.2020 г. <https://bntnews.bg/news/boiko-borisov-ne-mi-se-iska-ot-glupost-darzhavata-da-se-razrushi-1064457news.html>. последно посещение на 05.08.2021. [Brifing na ministar-predsdatelya Boyko Borisov na 10.07.2020 g. <https://bntnews.bg/news/boiko-borisov-ne-mi-se-iska-ot-glupost-darzhavata-da-se-razrushi-1064457news.html>. posledno poseshenie na 05.08.2021.]
- Изявление на Бойко Борисов на 11.07.2020 г. <https://btvnovinite.bg/bulgaria/borisov-ostavame-na-vlast-zashtoto-opozicijata-shte-schupi-darzhavata.html>. последно посещение на 05.08.2021. [Izyavlenie na Boyko Borisov na 11.07.2020 g. <https://btvnovinite.bg/bulgaria/borisov-ostavame-na-vlast-zashtoto-opozicijata-shte-schupi-darzhavata.html>. posledno poseshenie na 05.08.2021.]
- Обръщение на Бойко Борисов на 14.08.2020 г. <https://bnt.bg/news/obrashtenie-na-premiera-boiko-borisov-280806news.html>. последно посещение на 05.08.2021. [Obrashtenie na Boyko Borisov na 14.08.2020 g. <https://bnt.bg/news/obrashtenie-na-premiera-boiko-borisov-280806news.html>. posledno poseshenie na 05.08.2021.]
- Обръщение на президента Румен Радев на 03.09.2020 г. <https://bntnews.bg/news/prezidentat-prez-izminaloto-denonoshtie-vlastta-rezhisira-provokacii-1072195news.html>. последно посещение на 05.08.2021. [Obrashtenie na prezidenta Rumen Radev na 03.09.2020 g. <https://bntnews.bg/news/prezidentat-prez-izminaloto-denonoshtie-vlastta-rezhisira-provokacii-1072195news.html>. posledno poseshenie na 05.08.2021.]
- Обръщение на президента Румен Радев на 11.07.2020 г. <https://bntnews.bg/news/v-obrashtenie-prezidentat-poiska-ostavka-na-pravitelstvoto-i-glavniya-prokuror-1064663news.html>. последно посещение на 05.08.2021. [Obrashtenie na prezidenta Rumen Radev na 11.07.2020 g. <https://bntnews.bg/news/v-obrashtenie-prezidentat-poiska-ostavka-na-pravitelstvoto-i-glavniya-prokuror-1064663news.html>. posledno poseshenie na 05.08.2021.]
- Извънредно обръщение на президента Румен Радев на 14.08.2020 г. <https://www.facebook.com/btvnews/videos/1017036462063910/>. последно посещение на 05.08.2021. [Izvanredno obrashtenie na prezidenta Rumen Radev na 14.08.2020 g. <https://www.facebook.com/btvnews/videos/1017036462063910/>. posledno poseshenie na 05.08.2021.]

Ръкописът е изпратен на 08.08.2021 г.

Рецензиране от двама независими рецензенти: от 10.09.2021 до 17.09.2021 г.

Приемане за публикуване: 18.09.2021 г.

Manuscript was submitted: 08.08.2021.

Double Blind Peer Reviews: from 10.09.2021 till 17.09.2021

Accepted: 18.09.2021.

Брой 49 на сп. „Реторика и комуникации“, октомври 2021 г. се издава с финансовата помощ на Фонд научни изследвания, договор № КП-06-НП2/41 от 07 декември 2020 г.

Issue 49 of the Rhetoric and Communications Journal (October 2021) is published with the financial support of the Scientific Research Fund, Contract No. KP-06-NP2/41 of December 07, 2020.